

Tanulmányok

Dr. GELLÉRD IMRE

AZ UNITARIZMUS MEGMARADÁSÁNAK ÉS VÉDELMENEK ELVEI ENYEDI GYÖRGY PRÉDIKÁCIÓIBAN*

Enyedi György élete a tizenhatodik századra esik, mégis elűt a századtól. A századvégen ugyanis új történelmi helyzet és ennek megfelelően új igények lépnek fel.

Dávid Ferencék a protestáns dogmatizmus ellen harcolnak. Most új elenség támad: a katolicizmus. A kálvinizmus bármennyire agresszív, elfogult és türelmetlen is volt, mégis mint protestáns irányzat elismerte és kifejezésre engedte jutni az ember szellemi jogait. Az ellenreformáció ezzel szemben a maga jellegzetes totalitarizmusával lép fel, s nem a szellem, hanem a hatalom eszközeivel harcol. A szószék feladata ezentúl nem az igazságnak a dialektika eszközeivel történő kutatása és terjesztése, hanem annak *megtartása és védelme új eszközökkel: a passzív ellenállás fegyvereivel.*

A Báthoriak uralma alatt a sok háború és belviszály, valamint a török és tatár szakadatlan pusztításai az országot leszegényítették. Ennek következménye lett az ország erkölcsi leromlása, mely állapot a lelkészt új feladatok elé állítja. *A teologizálás helyett előtérbe lép a moralizálás,* és a prédikáció-irodalomunk ezt az irányzatát a XIX. századig meg is tartja

Összefüggően mindezekkel még egy új feladat kínálkozik a prédikátor számára: megtartani a híveket a tiszta jézusi hitben, megerősíteni őket a mostoha viszonyok között vallásuk fenntartásáért folytatott küzdelmeikben. A lelkészben a szószéken már nem a tudós, hanem a pásztor és a próféta szólalnak meg. A pásztor feladata a nyájat megtartani, a prófétáé ostorozni azt, mivel-hogy „sok bűnöknek miatta látogat meg minket az mostani időkben az Úr. Térjete meg, hogy az Úristen vessen véget szenvedéseinknek.”

Enyedi prédikációi

Tízéves papsága alatt háromszáznál több beszédet írt. Ezek közül nyomtatásban csak egy jelenhetett meg: a Hunyadi felett tartott halotti orációja. Enyedi beszédeit tanítványai másolták és adták kézről-kézre. Uzoni Fosztó és Kénosi Tőzsér megemlíti, hogy Enyedi prédikációi elterjedtek egész Erdélyben. A jelen dolgozatban elemzett beszédek a *Sárospataki gyűjteményben*

* Elhangzott Kolozsváron, az Enyedi György Konferencián, dr. Gellérd Judit felolvasásában.

találhatók, melyet Kanyaró Ferenc vitt át Kolozsvárra 1898-ban. A kódex hiányos, egész füzetek estek áldozatául a vallási türelmetlenségnek. Hanem inkább azon csodálkozhatunk - Jakab Elek szerint, hogy „...aki ellen száznál is többen írtak”, még ennyi is megmaradt tőle. (Jakab Elek: *Enyedi György élete* - Keresztény Magvető 25, 242) A gyűjtemény 66 megmaradt beszédét elemezzük, melyeket Kanyaró feldolgozott.

A kódex egyik legértékesebb beszéde a 94. concio. „Ne félj te kicsiny nyáj...” Lukács 12,33 alapigéből kiindulva megállapítja, hogy Erdély története megismételt ótestamentumi történet.

„Nem áll tehát a sokaságon az igaz vallás... hamis azoknak patvarkodása, akik ebből akarják megmutatni, hogy a mi vallásunk az egy Isten felől nem igaz, hogy csak egynéhányan vagyunk... az ő patvarok szintén olyan, mint kik azt hirdetik, hogy csak ez minap költ új hüt.”

Mindkét vád a katolikusok részéről hangzott el, és Enyedi teljes lélekkel küzd ellenük. A mennyiség a valósággra nézve nem érv, úgyszintén nem érv az az értékre nézve sem.

„Sok a por, a gaz, a fűvény, de kevés az arany... azért aki okos, nem a sokaságban, nem a bő dolgokban, hanem a ritkába helyezteteti a becsületet. Sok a kovácskő, de kevés a gyémánt”.

Enyedi már a tizenhatodik század végén tisztán látja, hogy az egyházunk az erdélyi történelem viharverései között csak úgy maradhat fenn, ha életelvéné teszi a minőség gondolatát, s emellett meg is marad. Prófétai eréllyel hangsúlyozza, hogy minden unitáriusban tudatos kell, hogy legyen ez az új szemlélet. A tizenkilencedik századig Enyedinél tisztábban senki sem látta és nem emelte ki annyira az unitarizmus minőségi értékét, senki sem mutatott rá olyan meggyőzően arra, hogy az unitárius személyiség fő jellemvonása a tudatos minőségélmény, *minőség-szemponitú önértéktudat*. Ennek a szellemnek a megteremtésével Enyedi olyan fegyvert adott a dávidferenci ügy kezébe, melyre századokon keresztül támaszkodhatott.

Prófétai jelleget a beszédnek az a körülmény biztosít, hogy olyan időben mondta el, mikor Erdély javarésze unitárius volt. Mondhatta volna így: Ne féljetek, hiszen láthatjátok, milyen sokan vagyunk; de nem ezt mondta, hanem azt: Készüljete fel a holnapok nagy harcára, mert „bár nem olyan kevesen vagyunk, mint azt a mi ellenkezőink hirdetik... mégis elengedhetetlenül szükséges tudnunk, éreznünk, hogy a vallásos meggyőződések széles skáláján mi unitáriusok a minőséget képviseljük.”

Enyedi egyszerre éli az erdélyi és a dávidferenci sorsot. Enyedi a tiszta jézusi kereszténységért nem pusztán formálisan - a konkrét körülmények figyelmen kívül hagyásával - küzd, hanem reálisan, azaz minden eszményiséget az időszerűségbe, a *hic et nunc*-ba helyez bele. Legizgalmasabb problémája nem az, hogy hány az Isten, hanem, hogy mi lesz Erdéllyel és az unitarizmussal. Enyedinél Dávid Ferenc elvont eszméi érintkezésbe lépnek a mindennapos élettel, s minthogy az élet nyers, néha könnyes, ha nem is oltja ki, de mérsékeli az eszmék lobogását. Ez nem más, mint *kompromisszum*. Az eszményiség kiegyezése a tapasztalati világgal. Ezért Enyedi személyiségét így formulázhatjuk

meg: Enyedi = Dávid Ferenc + a tapasztalati erdélyi élet. Ez a kompromisszum az unitarizmus fennmaradásának egyik alapvető feltételévé lett.

A kolozsvári gyűjtemény negyedik kötetéből két prédikációt ragadunk ki, hogy egy másik unitárius alapelvet, melyet Enyedi hangsúlyozott, illusztráljunk. Ez a vallási türelem, a tolerancia elve.

A kétszázadik concio (Centurae primae triacas septima) a Róm 14,1: „Azt, aki erőtlén a hitben, vegyétek mellétek, de vetélkedésekkel ne fáraszátok”. Azok, akik erőtlének a hitben, megkülönböztetett bánásmódban részesüljenek: „Fogadjátok társaságotokba őket és mutassatok irántuk szeretetet és jóakaratot, de ami ennél is fontosabb, kemény disputációkkal ne bántsátok és ne fáraszátok őket.”

Enyedi küzd a hitváltoztatások szokása ellen. Megállapítja egyik beszédében, hogy a főurak anyagi érdekből könnyen elhagyják a hitüket.

„Már odajutottunk, hogy számunk kevés voltát kezdik ellenünk vetni. E hithagyás miatt naponta a kálvinhitűekhez vagy a Báthoriakhoz térnek hivatalért. Ne vesse hát nekünk senki a szemünkre a pápások sokaságát és a mi gyülekezetünk kicsiny voltát. Gyakran a kisebb számnál van az igazság. Ha ki el akar menni, menjen. Ha egy, kettő, tíz, száz, ezer elszakad is, marad tizenkettő, de azoknak se kell hizelkednünk. Hadd futkossanak ki s be a templom ajtaján.”

Enyedi tudatában van annak, hogy az igazság hitvallóira minden időben szomorú sors vár, ezért így sóhajt fel egy helyen: „Hol lehet az igaz tudománynak és tanítóknak nyomorgatása és csúfolása nagyobb, mint közöttünk?! De az volt sorsa az igazság hitvallóinak minden időben Krisztus urunk óta.” Enyedi intuitíve éli a mártíromsági érzéskomplexum felsőbbrendűségét: „Nincs nagyszerűbb dolog, mint szenvednünk, csúfoltatást elviselni az igaz vallásért és a becsületért.”

Meggyőződése, hogy az idő nem kritériuma az értéknek. Az érték önmagában tér, idő és öntudattól függetlenül értékes. „Nem minden, ami régi, jó, és nem minden, ami új, hamis.” Egy reális unitárius történelmi öntudat kialakításához ennek a valóban újszerű gondolatnak az elfogadtatása elengedhetetlenül szükséges volt. Csakis azok maradhattak meg unitáriusoknak a századfordulón, akik mélységesen élték az Enyedi által lefektetett két alapelvet:

1. nem a sokaságban rejlik az érték, és
2. az érték független az időtartamtól.

Dávid Ferenc az unitárius hit alapelveit, Enyedi az unitárius hit megmaradásának alapelveit fektette le.

Enyedi György egész lelkével élte az erdélyi sorsot. Beszédei a tizenhatodik század végének hű társadalmi tükrői. Izzó hazaszeretetésénél csak nagy hite és roppant tudása volt nagyobb. Külön élmény olvasni azt a hét beszédből álló prédikációsorozatot, melyet Erdély bukásának esztendejében tartott. Mind a hét beszéd egy-egy fájdalmas, de nem kétségbeejtő sikoltás. Tudatában van annak, hogy egyetlen szilárd társító erő van, s ez a tiszta erkölcs, melynek forrása a világos hit.

Enyedi fő témája az ember. Az ember nála nem elvont fogalom, hanem vérből és húsból álló tapasztalati valóság. Amikor az emberről beszél, nem annak hittanát fejtegeti, hanem inkább pszichologizál. Kedvenc területe az em-

beri jellem. Dávid Ferencről abban különbözik, hogy míg a nagy vallásalapító az eszményi emberrel van elfoglalva, addig Enyedi az ember természetét és mindennapi konkrét feladatait fejtegeti. Dávid Ferenc felülről nézi az embert, Enyedi szemtől szembe.

Enyedinél nem az a fontos, amit az ember hisz, hanem amit cselekszik. „Nem a Credo a fő, hanem az cselekedet”; a cselekedet, mint az egész emberi magatartás.

Enyedi György beszédei új korszakot nyitottak az unitárius prédikációirodalom történetében, mind tartalmilag, mind formailag. Enyedi jelenség volt a szószéken. Torockai Máté ezt írta róla: „Senki sem volt nála a prédikálásban kedvesebb”. Jakab Elek így jellemzi: „Enyedi merő tűz és élet volt. Élete az eszmék és tettek háborgó küzdelme. Bátor eszméivel erős szenvedélyek egyesültek, az igazság és világosság utáni mohó vágy volt nemes szenvedélye.” „Egyházának papja, hazájának profétája volt.”

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

HOGYAN LEHET A LELKÉSZ HATÉKONY VEZETŐ?

I. Jézus a szolgálat két típusával ismertette meg tanítványait, amelyeket egy hatékony egyházi vezetőnek napjainkban is követnie kell. Jézus számára ezek nem elvont fogalmak voltak, hanem a vezetői magatartás valóságos mintái: a két modell: a jó pásztor és a szolgáló-vezető.

1. *A jó pásztor* alakja (Jn 10,1-18), amelyet olyan sokat idézünk és igen sokszor félreértünk, számunkra világossá teszi, hogy a pásztor hivatása és felelőssége magában foglalja a „papét” és a „vezetőt” is.

A pásztor – mint pap (lelkész). A jó pásztor, mondja Jézus, nevén szólítja a juhait. Nagyon sok pap vagy lelkész - különösen a nagyvárosokban - nem ismeri híveit név szerint. Úgy ismeri őket, mint bizottsági tagokat, vagy éppen egyházi fenntartói járulékkuk vagy elvégzett munkájuk szerint. Nem mint egyéneket, hanem mint a munkában támogatókat vagy új egyháztagokat, vagy éppen ellenzékieket tartja számon. Nagyon sok esetben a kapcsolat nem pásztori.

Amikor nevén szólítunk egy személyt, azt jelenti, hogy törődünk vele, gondunk van reá, ismerjük őt abban a sajátos élethelyzetben, amelyben él, s nemcsak elvégzett munkája után. Ez nagyon lényeges vonása a pásztor, mint lelkész kapcsolatának gyülekezete tagjaival.

A pásztor – mint vezető. A jó pásztor nemcsak ismeri övéit, hanem kivezeti őket az akol kényelméből és biztonságából a kintlévő „világba”. A jó pásztor tehát nemcsak pap vagy lelkész, aki név szerint ismeri őket, hanem vezetőjük is, akit követnek, mert ismerik a hangját, bíznak benne, és tudják, hogy velük megy az életút.

A kereszténység túlidealizálta a jó pásztor alakját, amint zöld réteken kisbáránnal a karjaiban megy a nyája előtt. A Szentírásban azonban nem ez a valós képe a pásztornak. Ezékiel úgy rajzolja meg a pásztor képeit, mint har-